

คำนำ

หนังสือสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้นเล่มนี้ เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้น โดยนักเรียนในโครงการจิตอาสาสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้น ของนักเรียนโรงเรียนทองแสนชั้นวิทยา จังหวัดอุดรธานี ได้รวบรวมเนื้อหา ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าของอำเภอทองแสนชั้นในหลายๆด้าน ไม่ว่าจะเป็น ประวัติของแหล่งผลิตผ้าทอ ประวัติการจัดตั้งกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้า ในอำเภอทองแสนชั้น ความรู้เกี่ยวกับลวดลาย และวิธีการทอผ้า ฯลฯ หนังสือ เล่มนี้จะสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มไม่ได้หากขาดการสนับสนุนจาก มูลนิธิสยาม กัมมาจล และความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน รวมถึงการให้ความ ร่วมมือในการทำงานของคณะผู้จัดทำทุกท่าน ขอขอบคุณ คุณเปา.... คุณแดง.... และคุณเอ๋อ.... ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการทำโครงการนี้ และขอขอบคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียนทองแสนชั้นวิทยาที่ให้การช่วยเหลือ ในการอำนวยความสะดวก สะดวกในการเดินทางลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลในแต่ละครั้ง

สุดท้ายหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการ อนุรักษ์และระลึกถึงภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้นไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

By....คณะผู้จัดทำ

คำนิยม

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มแรกของพวกเรานักเรียนโครงการ .

“จิตอาสาสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้น” โรงเรียนทองแสนชั้นวิทยา
ที่ตั้งใจทำให้ผู้อ่านทุกระดับสามารถเข้าใจและเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับผ้าทอของ
อำเภอทองแสนชั้น ใครก็ตามที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ จะเหมือนได้ศึกษา
ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอทองแสนชั้น ในขณะเดียวกันจะรู้สึกเหมือนได้ศึกษา
เปรียบเสมือนบ้านของพวกคุณเอง คือเป็นมิตรภาพที่ดี

ดิฉันและคณะผู้จัดทำมีความยินดีที่ได้เขียนหนังสือเพื่อช่วยในการ สืบสาน
ภูมิปัญญาผ้าทอของอำเภอทองแสนชั้น และเพื่อช่วยถ่ายทอดความรู้ให้แก่
ผู้ที่สนใจ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากพวกเราได้ทุ่มเทเวลา ในการศึกษา
หาความรู้เรื่องผ้าทอทองแสนชั้น และมีความมุ่งมั่นในการ นำความรู้ที่ได้รับมา
เผยแพร่แก่คนในท้องถิ่นของอำเภอทองแสนชั้นและผู้ทีสนใจศึกษาค้นคว้าต่อไป

By....เก๋ ☺

คำนิยม

“เหล็กน้ำพี้กล้าแกร่ง แห่ล่งถ้ำค้างคาว ภูเขาหินอ่อน ลือกระฉ่อนผ้าทอ”

จากคำขวัญดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในท้องถิ่นในอำเภอทองแสนขันผู้เขียนตระหนักและเห็นว่าภูมิปัญญาในท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญ จึงจัดทำหนังสือเล่มนี้เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในท้องถิ่น และสิ่งที่นำมาเขียนนั้นผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะสร้างชื่อเสียงให้กับอำเภอทองแสนขัน ดังคำขวัญที่ว่า **“ลือกระฉ่อนผ้าทอ”** สิ่งที่นำมาเขียนนั้นเป็นเรื่องผ้าทอในท้องถิ่นใกล้ตัว ผู้เขียนและคณะผู้จัดทำมีความสนใจในเรื่องของการทอผ้าและต้องการสืบค้น เพื่อที่นำมาจัดทำเป็นหนังสือ หนังสือเล่มนี้มีการรวบรวมเรื่องราวของการทอผ้าในท้องถิ่นของอำเภอทองแสนขัน หนังสือเล่มนี้อาจช่วยตอบโจทยความต้องการแก่ผู้ที่สนใจเรื่องของผ้าทอ ครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับผ้าทอของอำเภอทองแสนขันในด้านต่างๆ เป็นหนังสือที่อ่านแล้วมีความเข้าใจง่าย มีรูปภาพประกอบที่สวยงาม หากคุณกำลังมองหาหนังสือดีๆสักเล่มลองอ่านหนังสือเล่มนี้ดูแล้วคุณได้ความรู้อย่างที่คุณต้องการ.....

By...ฟรานเฟิร์ส

คำนิยม

หนังสือเรื่องสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้นเล่มนี้ เป็นหนังสือที่เปี่ยมไปด้วยสาระน่ารู้มากมายเกี่ยวกับผ้าทอของอำเภอทองแสนชั้นมีทั้งประวัติความเป็นมา แหล่งกำเนิดของผ้าทอ ประวัติการจัดตั้งกลุ่มผ้าทอ อีกทั้งยังมีสาระอีกมากมายที่เกี่ยวกับวิธีการทอผ้า ที่ใครหลายคนยังไม่รู้ว่าการทอผ้าเป็นอย่างไร และใช้วัสดุอุปกรณ์อะไรทำ ดิฉันยินดีที่ได้มีส่วนร่วม ในการทำหนังสือเล่มนี้ ดิฉันและคณะผู้จัดทำได้ช่วยกันวิเคราะห์ กลั่นกรองข้อมูลในหนังสือเล่มนี้ให้ถูกต้องได้มากที่สุด จนกลายมาเป็นหนังสือเล่มนี้ได้ กว่าเราจะได้นี้หนังสือเล่มนี้มา เราได้ไปทำกิจกรรมมากมายเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอในอำเภอทองแสนชั้น ซึ่งส่วนตัวของดิฉันนั้นดิฉันเห็นว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่น่าอ่านและน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน เพราะว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเกี่ยวภูมิปัญญาที่อยู่ใกล้ตัวเรานี่เอง อันเป็นภูมิปัญญาที่เราและคนในชุมชนอาจจะไม่เคยให้ความสำคัญเลยว่ามันมีประโยชน์ สามารถสร้างรายได้ให้เราได้ และนำมาประกอบเป็นอาชีพได้ ถ้าได้ศึกษาหนังสือเล่มนี้แล้วจะรู้ว่าการทอผ้าเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าและเป็นสิ่งที่เราไม่ควรละเลย

By...ป๊อบ

คำนิยม

ในหนังสือเล่มนี้ข้าพเจ้าและคณะผู้จัดทำมุ่งเน้นเรื่องสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอในอำเภอทองแสนขันในสมัยก่อนและปัจจุบันเพื่อให้คนรุ่นหลังได้สนใจและไม่หลงลืมการทอผ้าของคนไทยหรือคนในท้องถิ่น จากการศึกษาค้นคว้าในระยะเวลาที่ผ่านมาทำให้ข้าพเจ้าและคณะผู้จัดทำมีแรงผลักดันที่จะเขียนหนังสือเล่มนี้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากว่าสมัยนี้กลุ่มวัยรุ่นส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าเพราะเป็นงานที่ละเอียดและใช้เวลามากในการทอ จึงไม่มีใครรู้จักวิธีการ ทอผ้ากันมากนัก

ดังนั้นคณะผู้จัดทำจึงเห็นว่าการทอผ้าเป็นอาชีพที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยและคนในท้องถิ่นสมควรได้รับการอนุรักษ์ไว้ เพื่อเป็นประโยชน์ให้คนรุ่นหลังสืบสานต่อไป

By...เหยียน

คำนิยม

ผ้าทอ.....เอกลักษณ์ความเป็นหญิงไทย

ในอดีตหญิงไทยจะนำผ้าทอมาสวมใส่ มีการถักทอด้วยฝีมือของตน ผ้าทอเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกุลสตรี สะท้อนถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ผู้หญิงทุกคนในอดีตต้องสามารถทอผ้าได้

ปัจจุบัน ผ้าทอเริ่มเลือนหายไปจากสังคมเมือง แต่ยังมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่ ตามท้องถิ่นต่างจังหวัด หนังสือเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการอนุรักษ์ผ้า ทอท้องถิ่น (ผ้าทอทองแสนขัน) โดยพวกเราเยาวชนจิตอาสา

ขอขอบคุณ...อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้ให้คำแนะนำแก่คณะผู้จัดทำให้มีการ พัฒนาปรับปรุงเนื้อหาความรู้ จนได้ผลงานที่กลายเป็นหนังสือเล่มนี้

ขอขอบคุณ...เพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ทีมงาน ที่ได้ช่วยกันทำงานมาตลอด ระยะเวลาหลายเดือน จนได้ประสบความสำเร็จ

ขอขอบคุณ...พ่อกับแม่ และคนในครอบครัว ที่คอยให้กำลังใจเสมอมา

ขอขอบคุณมาก ๆ ค่ะ

By....แหนม

คำนิยม

ในหนังสือเล่มนี้ดิฉันคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและผู้สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับผ้าทอของอำเภอทองแสนขันเป็นหนังสือที่มีประโยชน์ได้สาระความรู้มากมายไม่ว่าจะเป็น ประวัติผ้าทอ ลายผ้า วัสดุอุปกรณ์และขั้นตอนในการทำผ้าทอ มุ่งเน้นในเรื่องสืบสานวัฒนธรรมผ้าทอในสมัยก่อนและในปัจจุบันให้คนรุ่นหลังได้สนใจศึกษาผ้าทอและช่วยกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าในท้องถิ่นเอาไว้และสืบสานต่อไป ในช่วงเวลาการทำหนังสือเล่มนี้มักจะมีอุปสรรคมากมายให้เราต้องฝ่าฟันไปให้ได้ แต่ข้าพเจ้าและคณะผู้จัดทำไม่ย่อท้อจึงช่วยกันทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อให้เยาวชนหรือคนรุ่นหลังได้รู้จักผ้าทอในสมัยก่อนและสามารถนำความรู้จากหนังสือเล่มนี้ไปเป็นแนวทาง ในการประกอบอาชีพได้ในอนาคต

By...โอบอล

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	1
คำนิยม	2 - 7
สารบัญ	8
มารู้จักอำเภอทองแสนขัน	9 - 12
- ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอำเภอทองแสนขัน	9 - 10
- ลักษณะภูมิประเทศ	10
- ลักษณะภูมิอากาศ	10
- แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	10
- จำนวนประชากรและโรงเรียนในอำเภอทองแสนขัน	11
- การปกครอง	11
- ศิลปวัฒนธรรม	11
- ศาสนา	12
- เศรษฐกิจ	12
แหล่งผลิตผ้าทอทองแสนขัน	13 - 18
- ประวัติการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านเนินชัย	13 - 15
- สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัย	16 - 18
มารู้จักผ้าทอ	19 - 43
- ผ้าทอแต่ละท้องถิ่น	19 - 24
- ผ้าทอทองแสนขัน	25 - 34
- เครื่องมือและอุปกรณ์ทอผ้า	35 - 40
- ขั้นตอนการทอผ้า	41 - 43
บรรณานุกรม	44

มารู้จักอำเภอทองแสนขัน

อำเภอทองแสนขันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดอุตรดิตถ์ มีจำนวนประชากรประมาณ 33,662 คน เล่ากันว่า ชาวอำเภอทองแสนขัน ณ ปัจจุบันนี้แต่ก่อนเป็นชาวมอญที่อพยพหนีการบุกจุกจากชาวขอม และส่วนหนึ่งเป็นชาวลาวจากเวียงจันทน์ที่มาตั้งรกรากอาศัยอยู่ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากว่าภูมิทำเลที่ตั้งของอำเภอทองแสนขันอยู่ใกล้เคียงกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้ประชากรของอำเภอทองแสนขันประกอบด้วยหลายเชื้อชาติ

เหตุที่อำเภอทองแสนขันได้ชื่อว่าทองแสนขันนั้น ดิฉันได้ทำการศึกษาหาข้อมูลและรวบรวมข้อมูล จนสรุปได้ดังนี้บางตำนานกล่าวว่าชาน้ำปาดบางตำนานกล่าวว่าชาวเลย และชาวหล่มสัก ได้นำทองซึ่งมีจำนวนทั้งหมดแสนขันเดินทางเข้ามาในจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อร่วมหล่อพระแท่นศิลาอาสน์ที่มีชื่อเสียงในอำเภอลับแล แต่เมื่อเดินทางมาถึงที่ตั้งอำเภอทองแสนขันในปัจจุบัน ก็ได้ทราบข่าวว่าพระแท่นศิลาอาสน์นั้นได้สร้างเสร็จแล้ว ชาวขบวนแลเห็นว่าลักษณะภูมิประเทศของอำเภอทองแสนขันอุดมสมบูรณ์ และไม่ยอกนำทองจำนวนแสนขันเดินทางกลับ เนื่องจากกลัวจะถูกโจรปล้นระหว่างการเดินทางจึงตัดสินใจขุดบ่อฝังทองและอาศัยอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ที่แห่งนี้จึงเรียกว่าบ้านบ่อทอง และเนื่องจากว่าจำนวนทองนั้นมีอยู่แสนขัน อำเภอของเราจึงได้ชื่อว่าอำเภอทองแสนขันนั่นเอง

ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอำเภอทองแสนขัน

อำเภอทองแสนขันตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ราว 38 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียงดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมือง และอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์

- ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และอำเภอชาติตระการ
อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอตรอน จังหวัดอุตรดิตถ์

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอทองแสนขัน มีลักษณะภูมิประเทศรูปร่างคล้าย “ปลาปากเป้า” โดยมีความยาว จากทิศเหนือถึงทิศใต้ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร และความกว้าง จากทิศตะวันออกถึงทิศตะวันตกประมาณ ๕๐ กิโลเมตร ลักษณะพื้นที่ โดยทั่วไปของอำเภอทองแสนขันเป็นที่ราบเชิงเขาและมีความลาดเอียงทางด้าน ทิศใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้ โดยมีภูเขาน้อยใหญ่ ความสูงเฉลี่ยประมาณ ๒๐๐ - ๙๐๐ ฟุตจากระดับน้ำทะเล พื้นที่ทั้งหมด 803 ตารางกิโลเมตร หรือ 501,875 ไร่ พื้นที่ถือครองด้านการเกษตรเป็นพื้นที่ทำนา 42,132 ไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผล 5,129 ไร่ พื้นที่ปลูกพืชไร่ และพื้นที่ปลูกผัก 460 ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอทองแสนขัน ฤดูร้อน อากาศร้อนจัดและแห้งแล้ง ฤดูฝน ฝนตกปานกลางทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลมมรสุมที่พัดผ่าน ฤดูหนาว อากาศค่อนข้างหนาวเย็น

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

แหล่งน้ำธรรมชาติ มีคลองตรอน มีลำห้วยพื้ ลำห้วยน้ำลอก ลำห้วยดินดำ ลำห้วยน้ำมิด ลำห้วยน้ำหมี และลำห้วยน้ำใส แหล่งน้ำธรรมชาติเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสภาพตื้นเขิน และมีน้ำไหลเฉพาะในช่วงฤดูฝนเท่านั้น

แหล่งน้ำจัดสร้างขึ้น สระน้ำ ที่ตำบลบ่อทอง ตำบลผักขวง ตำบลป่าคาย ตำบลน้ำพี้ บ่อบาดาลระดับตื้น (บ่อตอก) ที่ตำบลบ่อทอง ตำบลป่าคาย ตำบลผักขวง ตำบลน้ำพี้ คลองส่งน้ำชลประทาน และแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค

จำนวนประชากรและโรงเรียนในอำเภอทองแสนขัน

ประชากร ของอำเภอทองแสนขัน มีจำนวนทั้งสิ้น 32,971 คน (ปี 2552)

โรงเรียน ในอำเภอทองแสนขันมีทั้งสิ้น 21 แห่ง ซึ่งทั้งหมดสังกัดในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โดยแบ่งได้ตามนี้

- โรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา 20 แห่ง
- โรงเรียนในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา 1 แห่ง

การปกครอง

- การปกครองส่วนภูมิภาค มีทั้งสิ้น 4 ตำบล 49 หมู่บ้าน แบ่งได้ดังนี้
 - ตำบลผักขวง มี 16 หมู่บ้าน
 - ตำบลบ่อทอง มี 15 หมู่บ้าน
 - ตำบลน้ำพี มี 9 หมู่บ้าน
 - ตำบลป่าคาย มี 9 หมู่บ้าน
- การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย 5 แห่ง ดังนี้
 - เทศบาลตำบลทองแสนขัน
 - องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อทอง
 - องค์การบริหารส่วนตำบลผักขวง
 - องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพี
 - องค์การบริหารส่วนตำบลป่าคาย

ศิลปะและวัฒนธรรม

ชาวอำเภอทองแสนขันส่วนใหญ่เป็นชาว ไท-ยวน หรือ ล้านนา ซึ่งมีศิลปะวัฒนธรรม ภาษาพูด การแต่งกาย อาหารเป็นแบบล้านนาโบราณ และยังมีชาวลาวหลวงพระบาง อีกกลุ่มหนึ่งที่มาตั้งรกรากอยู่จนกลายเป็นเชื้อพันธุ์ผสมระหว่างล้านนาและหลวงพระบางในปัจจุบัน

ด้านศาสนา

ประชาชนในอำเภอทองแสนขันจะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่
มีศาสนสถาน ได้แก่

วัด	จำนวน ๑๕ แห่ง
สำนักสงฆ์	จำนวน ๑๑ แห่ง
ที่พักสงฆ์	จำนวน ๗ แห่ง
โบสถ์คริสต์	จำนวน ๓ แห่ง

เศรษฐกิจ

อำเภอทองแสนขันมีประชากร ประมาณร้อยละ 85 ประกอบอาชีพ
เกษตรกรรม จำแนกได้ดังนี้ อาชีพหลักคือ ทำนา ไร่อ้อย ไร่ถั่วเหลือง
ไร่น้ำมันสำหรับปลูก ไร่ยาง ไร่ข้าวโพงและหอมแดง อาชีพรองได้แก่ เลี้ยงสัตว์
และทำสวน ส่วนอาชีพอื่นๆ ได้แก่ ค้าขาย รับจ้างและทอผ้าเป็นส่วนน้อย
เป็นต้น

แหล่งผลิตผ้าทอทองแสนชั้น

จากการที่พวกเรานักเรียนในโครงการจิตอาสาสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้น โรงเรียนทองแสนชั้นวิทยา จังหวัดอุดรธานี ได้ทำการสืบค้นเกี่ยวกับแหล่งผลิตผ้าทอที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในอำเภอทองแสนชั้น พบว่าแหล่งที่ยังคงมีการทอผ้าทอทองแสนชั้นอยู่ และรวมกลุ่มทอผ้ากันมากที่สุด คือที่หมู่บ้านเนินชัย หมู่ 10 ตำบลบ่อทอง อำเภอทองแสนชั้น และจากการที่พวกเรานักเรียนในโครงการจิตอาสาได้สืบค้นข้อมูลของกลุ่มทอผ้าที่บ้านเนินชัย ปรากฏว่าสมาชิกในกลุ่มผ้าทอส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษเป็นชาวบ้านน้ำอ่าง ซึ่งอยู่ในอำเภอตรอนแทบทั้งสิ้น ฉะนั้นภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทอผ้าของอำเภอทองแสนชั้น รวมถึงลวดลาย จึงมีความใกล้เคียงกับของบ้านน้ำอ่างอำเภอตรอน

ประวัติการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านเนินชัย

ในอดีตเมื่อประมาณ 60 กว่าปีก่อน สตรีส่วนใหญ่ในบ้านเนินชัยจะต้องฝึกการทอผ้าห่มลายขัด หรือลายขัดพื้นฐาน และหน้าหมอนให้เป็นก่อนเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หากสตรีหรือลูกสาวบ้านไหนไม่สามารถทอผ้าได้ก็จะไม่ได้ออกรับเงิน นั่นจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้สตรีส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเนินชัยทอผ้าเป็นแทบทุกคนและสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเรื่อยมา แต่เนื่องจากยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โลกมีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีในการผลิตสิ่งของเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้มนุษย์มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การทอผ้าใช้เองของคนในหมู่บ้านเนินชัยจึงค่อยๆลดน้อยลงไปตามกาลเวลา ทำให้ผู้ที่สามารถทอผ้าทองแสนชั้นได้ในปัจจุบัน มีจำนวนน้อยมาก และเมื่อพิจารณาจากอายุผู้ที่สามารถทอผ้าได้นั้น ล้วนแล้วแต่เป็นผู้สูงอายุแล้วทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าของหมู่บ้านเนินชัยจึงมีการรวมกลุ่มทอผ้าขึ้น

แรกเริ่มการรวมกลุ่มทอผ้าเป็นการรวมกลุ่มกันเองของชาวบ้านเนินชัย ซึ่งศูนย์รวมกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้านตั้งอยู่ที่ บ้านแม่เที่ยง สี่มาอึ้ง บ้านเลขที่ 61 หมู่ 10 ตำบลป่อทอง อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสมาชิกจำนวน ทั้งหมด 10 คน เริ่มต้นสมาชิกได้ฝึกการใช้กี่ที่ใช้ที่กระตุกก่อน เนื่องจากแต่เดิม สมาชิกใช้กี่ทอผ้า ธรรมดาในการทอผ้า โดยได้ไปฝึกอบรมที่ศูนย์ทอผ้าป่อทอง

ในปีพุทธศักราช 2542 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลป่อทองได้สนับสนุนงบประมาณให้กับชุมชนในการส่งเสริมอาชีพทอผ้าให้คงอยู่ โดยการสนับสนุน กี่ทอผ้าให้กับกลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยจำนวน 2 หลัง พร้อมกับอุปกรณ์ครบชุด

ในปีพุทธศักราช 2543 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยได้รับการสนับสนุนจาก เทศบาลอำเภอทองแสนขัน คือ วัสดุอุปกรณ์การทอผ้า และไหมประดิษฐ์

ในปีพุทธศักราช 2544 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยได้รับการสนับสนุนจาก เทศบาลอำเภอทองแสนขัน คือ วัสดุอุปกรณ์การทอผ้า และไหม

ในปีพุทธศักราช 2546 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยได้รับการสนับสนุนกี่ทอผ้า อุปกรณ์การทอผ้าครบชุด จากเทศบาลอำเภอทองแสนขัน จำนวน 10 หลัง

ในปีพุทธศักราช 2549 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุตรดิตถ์

ในปีพุทธศักราช 2551 กลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลอำเภอทองแสนขันซึ่งเป็นโครงการส่งเสริมการย้อมสีจากธรรมชาติ และได้นำมาใช้เป็นทุนในการดำเนินกิจกรรมการผลิตผ้าทอพื้นเมือง

ปัจจุบันจำนวนสมาชิกในกลุ่มทอผ้ามีทั้งหมด 24 คน สมาชิกที่อายุน้อยที่สุดคือ 40 ปี จะมีผู้ที่ทอผ้าเป็นประจำไม่มากนักเช่นกัน เนื่องจากการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมของสมาชิกในกลุ่มเท่านั้น อันเนื่องจากรายได้ที่ไม่มากเท่าที่ควร โดยรายได้แต่ละเดือนของสมาชิกในกลุ่มประมาณ 2,000 บาทต่อคนต่อเดือน และเพราะสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือการทำการเกษตร จึงไม่ค่อยมีเวลามารวมกลุ่มทอผ้าสักเท่าไร เมื่อดูจากอายุของสมาชิกในกลุ่มทอผ้าแล้วยิ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มทอผ้าแห่งนี้ยังขาดการสืบทอดจากคนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นเรื่องที่เราเราเยาวชนในท้องถิ่นควรหันกลับมาสนใจหรือศึกษาหาความรู้สักนิด ก่อนที่ภูมิปัญญาผ้าทอนี้จะสูญหายไปตามกาลเวลา

สมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านเนินชัย

พวกเรานักเรียนในโครงการจิตอาสาสืบสารภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้นได้รวบรวมข้อมูลสมาชิกที่รวมกลุ่มทอผ้าเป็นประจำ ณ บ้านแม่เที่ยง สี่มาอึ้ง โดยย่อ ดังนี้

ชื่อ: นางบุญเที่ยง สี่มาอึ้ง

อายุ: 66 ปี เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 15 ปี

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 61 หมู่ 10 บ้านเนินชัย ตำบลป่อทอง อำเภอกองแสนชั้น
จังหวัดอุดรธานี

อาชีพ: ทอผ้า เกษตรกรรม

เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่ม: ต้องการสืบสานอนุรักษ์ภูมิปัญญาผ้าทอให้แก่คนรุ่นหลัง

ชื่อ: นางจันทร์ดี ชายลี

อายุ: 68 ปี เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 14 ปี

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 63 หมู่ 10

บ้านเนินชัย ตำบลป่อทอง

อำเภอทองแสนขัน

จังหวัดอุตรดิตถ์

อาชีพ: ทอผ้า

เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่ม: ถูกชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม

ชื่อ: นางซิด มงคล

อายุ: 63 ปี เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 40 ปี

ที่อยู่: บ้านเลขที่ 4 หมู่ 10 บ้านเนินชัย

ตำบลป่อทอง อำเภอทองแสนขัน

จังหวัดอุตรดิตถ์

อาชีพ: ทอผ้า

เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่ม: ถูกชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม

- ชื่อ:** นางช้อน ยาท้วม
- อายุ:** 61 ปี เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 14 ปี
- ที่อยู่:** บ้านเลขที่ 60 หมู่ที่ 10 บ้านเนินชัย ตำบลบ่อทอง อำเภอกองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์
- อาชีพ:** ทอผ้า เกษตรกรรม
- เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่ม:** ถูกชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม

- ชื่อ:** นางครอน วงษ์โสภา
- อายุ:** 55 ปี เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 27 ปี
- ที่อยู่:** บ้านเลขที่ 23/1 หมู่10 บ้านเนินชัย ตำบลบ่อทอง อำเภอกองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์
- อาชีพ:** ทอผ้า เกษตรกรรม
- เหตุผลที่เข้าร่วมกลุ่ม:** ถูกชักชวนให้เข้าร่วมกลุ่ม

มารู้จักผ้าทอ

ผ้าทอในแต่ละท้องถิ่น

ผ้าทอพื้นเมืองของไทยเป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นของชาวไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจาก รุ่นสู่รุ่น ผ้าทอในประเทศไทยนั้นได้แสดงถึงศิลปะภูมิปัญญาของชาวไทย อีกทั้งยังมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์สวยงามโดดเด่น มีความละเอียดอ่อน ซึ่งในแต่ละลวดลายนั้นสะท้อนให้เห็นถึง วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา ของชาติไทย โดยลักษณะผ้าทอของไทยแต่ละภาคหรือแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างและมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ดังนี้

๑. ผ้าพื้นบ้านไทย (ภาคเหนือ) เอกลักษณ์ผ้าทอในภาคเหนือนั้นส่วนใหญ่จะนิยมทอเป็น ผ้าชิ้นตีนจก ผ้าหลบ ผ้าชิ้นไทยลื้อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ผ้าชิ้นตีนจก

ผ้านุ่งของผู้หญิงที่เย็บเป็นถุงประกอบด้วยหัวชิ้นอยู่บนสุดหรือส่วนที่อยู่ตรงเอว ตัวชิ้นอยู่ถัดลงมาและตีนชิ้นหรือเชิงชิ้นซึ่งทอเป็นลวดลายด้วยการจกจึงเรียกตีนจกและเรียกชิ้นชนิดนี้ว่าชิ้นตีนจก ขนาดกว้างแคบและสั้นหรือยาวของตีนจกต่างกันไปตามรูปร่างของผ้านุ่งและวิธีการนุ่ง โดยเฉพาะตีนชิ้นจะมีลวดลายและสีเส้นแตกต่างกันไป

ผ้าหลบ

ผ้าสำหรับบุทับลงบนพูกหรือสลีของชาวไทยเชื้อสายไทยวนและไทยลื้อในภาคเหนือรูปแบบของผ้าหลบจะแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละกลุ่มชนชาวไทยวนนิยมทอด้วยฝ้ายไม่มีลวดลายชาวไทยลื้อนิยมทอด้วยฝ้าย ตกแต่งลายขีด ที่เชิงผ้าทั้งสองข้างให้สวยงาม

ผ้าจีนไทยลื้อ

ผ้านุ่งผู้หญิงไทยลื้อบริเวณจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน หัวซิ่นนิยมต่อด้วยผ้าพื้นสีแดงตัวซิ่นทอลายขวาง ลำตัวด้วยสีสดเป็นลายคล้ายสายน้ำจึงเรียกว่า ลายน้ำไหล ซึ่งทอด้วยวิธีล้วงหรือเกาะตีนซิ่นไม่ตกแต่งลวดลายแต่ใช้ ผ้าพื้นสีครามต่อตีนซิ่น

๒. ผ้าพื้นบ้านไทย (ภาคอีสาน) ในภาคอีสานนี้การทอผ้าทอแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มอีสานเหนือและกลุ่มอีสานใต้

กลุ่มอีสานเหนือ

เป็นกลุ่มชนเชื้อสายลาวที่มีกำเนิดในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและยังมีกลุ่มชนเผ่าต่างๆ เช่น ข่า ผู้ไท โส้ แสก กระเลิง ย้อ ซึ่งกลุ่มไทยลาวนี้มีความสำคัญยิ่งในการผลิตผ้าพื้นเมืองของอีสานส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากฝ้ายและไหมแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการนำเอาเส้นใยสังเคราะห์มาทอร่วมด้วยผ้าที่นิยมทอกันในแถบอีสานเหนือคือผ้ามัดหมี่ ผ้าขิดและผ้าแพรวา

ผ้ามัดหมี่

เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองที่ใช้กรรมวิธีในการย้อมสีที่เรียกว่าการมัดย้อม (tie dye) เพื่อให้ผ้าที่ทอเกิดเป็นลวดลายสีสันต่างๆเอกลักษณ์อันโดดเด่นก็อยู่ตรงที่รอยซึมของสีที่วิ่งไปตามบริเวณของลวดลายที่ผูกมัดและการเหลื่อมล้ำในตำแหน่งต่างๆของเส้นด้าย เมื่อถูกนำขึ้นก็ในขณะที่ทอลวดลายสีสันอันวิจิตรจะได้มาจากความชำนาญของการผูกมัดและย้อมหลายครั้งในสีที่แตกต่างซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษการทอผ้ามัดหมี่จะมีแม่ลายพื้นฐาน 7 ลาย คือ หมี่ขอ หมี่โคม หมี่ปักจัน หมี่กงน้อย หมี่ดอกแก้ว หมี่ข้อและหมี่ใบไผ่ ซึ่งแม่ลายพื้นฐานเหล่านี้ดัดแปลงมาจากธรรมชาติ เช่น จากลายใบไม้ ดอกไม้ชนิดต่างๆ สัตว์ เป็นต้น ผ้ามัดหมี่ที่มีชื่อเสียงได้แก่ เขตอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น

ผ้าขิด

คือผ้าที่ทอโดยวิธีใช้ไม้เขี่ยหรือสะกิดซ้อนเส้นยืนขึ้นตามจังหวะที่ต้องการเว้นแล้วสอดเส้นด้ายพุ่งให้เดินตลอด การเว้นเส้นยืนถี่ห่างไม่เท่ากันจะทำให้เกิดลวดลายต่างๆ ทำนองเดียวกับการทำลวดลายของเครื่องจักสานจากกรรมวิธีที่ต้องใช้ไม้เก็บนี้จึงเรียกว่า การเก็บขิด มากกว่า ที่จะเรียก การทอขิด ผ้าขิดที่นิยมทอตามลักษณะประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก คือ **ผ้าตีนชิ้น** เป็นผ้าขิดที่ทอเพื่อใช้ต่อชายด้านล่างของผ้าชิ้น เนื่องจาก ผ้าทอพื้นเมืองจะมีข้อจำกัดในเรื่องของขนาดผืนผ้า ดังนั้นเวลานุ่งผ้าชิ้นผ้าจะสั้นจึงต่อชายผ้าที่เป็นตีนชิ้นและหัวชิ้นเพื่อให้ยาวพอเหมาะ **ผ้าหัวชิ้น** เป็นผ้าขิดที่ใช้ต่อชายบนของผ้าชิ้น

ผ้าแพรวา

มีลักษณะการทอเช่นเดียวกับผ้าจก แพรวามีความหมายว่าผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืนมีความยาวประมาณว่าหนึ่งของผู้ทอ ซึ่งยาวประมาณ 1.5-2 เมตร ภาคอีสานมักนำผ้าแพรวาไปทำเป็นผ้าดังต่อไปนี้

- ❖ **ผ้าแพรมน** มีลักษณะเช่นเดียวกับแพรวาแต่ขนาดเล็กกว่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส นิยมใช้เช่นเดียวกับผ้าเช็ดหน้าและหญิงสาวผู้ไทนิยมใช้โพกผม
- ❖ **ผ้าลายน้ำไหล** ผ้าลายน้ำไหลนี้ที่มีชื่อเสียงคือ ชิ้นน่าน (ของภาคเหนือ) มีลักษณะการทอลวดลาย เป็นริ้วใหญ่ๆ สลับสีประมาณ 3 หรือ 4 สี แต่ละช่วงอาจค้นลวดลายให้ดูงดงามยิ่งขึ้น ผ้าลายน้ำไหลของอีสานก็คงจะได้แบบอย่างมาจากทางเหนือ โดยทอเป็นลายขนานกับลำตัว และจะสลับด้วยลายขิดเป็นช่วงๆ

❖ **ผ้าโสร่ง** เป็นผ้านุ่งสำหรับผู้ชายลักษณะของผ้าโสร่งจะทอด้วยไหมหรือฝ้ายมีลวดลาย เป็นตาหมากรุกสลับเส้นเล็ก 1 คู่ และตาหมากรุกใหญ่ สลับกันกว้างประมาณ 1 เมตร ยาว 2 เมตร เย็บต่อกันเป็นพื้น

กลุ่มอีสานใต้

คือกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรที่กระจัดกระจายตั้งถิ่นฐานอยู่ในแถบจังหวัด สุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มที่มีการทอผ้าที่มีเอกลักษณ์โดยเฉพาะของตนเอง มีสีสันทันที่แตกต่างจากกลุ่มไทยลาว

ผ้ามัดหมี่

ในกลุ่มอีสานใต้ก็มีการทอเช่นเดียวกันนิยมใช้สีที่ทำเองจากธรรมชาติเพียงไม่กี่สี ทำให้สีของลวดลายไม่เด่นชัดเหมือนกลุ่มไทยลาวแต่ที่เห็นเด่นชัดในกลุ่มนี้คือการทอผ้าแบบอื่นๆเพื่อการใช้สอยกันมากเช่น ผ้าหางกระรอก จะมีสีเลื่อมงดงามด้วยการใช้เส้นไหมต่างสีสองเส้นควั่นทับกันทอแทรก

ผ้าปุม

เป็นผ้าที่มีลักษณะการมัดหมี่ที่พิเศษเป็นเอกลักษณ์ต่างจากถิ่นอื่น ผ้าเชียม (ลุษเชียม) ผ้าไหมที่นิยมใช้ในกลุ่มผู้สูงอายุ

ผ้าขิด

การทอผ้าขิดในกลุ่มอีสานใต้มีทั้งการทอด้วยผ้าฝ้ายและผ้าไหมแต่ส่วนมากมักจะใช้ต่อเป็นตีนชิ้นในหมู่คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดี เพราะชาวบ้านทั่วไปไม่นิยมใช้กัน ลักษณะการต่อตีนชิ้นของกลุ่มนี้นิยมใช้เชิงต่อจากตัวชิ้นก่อน แล้วจึงใช้ตีนชิ้นต่อจากเชิงอีกทีหนึ่งซึ่งแตกต่างจากกลุ่มไทยลาวอย่างเด่นชัด

๓. ผ้าพื้นบ้านไทย (ภาคใต้)

ผ้าพุมเรียง

ใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมที่ทอโดยช่างทอผ้าบ้านพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีชื่อเสียงในการทอผ้ายกดอกเป็นลวดลายต่างๆทั้งที่ทอยกดอกเต็มพื้นผ้า และชนิดที่ยกดอกเฉพาะเชิงผ้า หรือยกดอกขีดดินเงินดินทองซึ่งนิยมทอกันมาแต่โบราณ

ผ้าเป็ยงบ้านนาหมื่นศรี

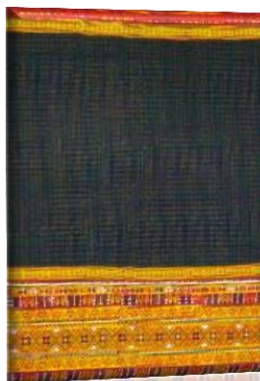
ผ้าสำหรับพาดไหล่ของชาวบ้าน บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอเมือง จังหวัดตรัง มักทอเป็นพื้นสีเหลืองมพื้นผ้าหน้าแคบชายผ้าทั้งสองข้างทอเป็นผ้าพื้นสีแดงกลางผ้าทอยกเป็นสีเหลืองและแดงเป็นลายเรขาคณิต เช่นลายลูกแก้ว ลายขอ เป็นต้น ผ้าเป็ยงใช้ห่มเฉียงไหล่หรือพาดไหล่ในงานพิธีต่างๆ

ผ้ายกนครศรีธรรมราช

ผ้าทอเป็นลวดลายโดยยกและข่มเส้นยืนขึ้นหรือลงไม่สม่ำเสมอและเพิ่มเส้นพุ่งเป็นสองเส้นหรือมากกว่าสองเส้นเข้าไปเพื่อให้เกิดลวดลายนูนหรือเพิ่มดินเงินดินทองเข้าไปให้สวยงามขึ้นผ้ายกมักทอเป็นเส้นเล็กๆ คล้ายดอกเรียงกันไปบนหน้าผ้า บางทีเรียก ผ้ายกดอก หรือผ้ายก ผ้ายกเมืองนครเป็นผ้ายกที่มีชื่อเสียงมาแต่โบราณ

๔. ผ้าพื้นบ้านไทย (ภาคกลาง)

ผ้าซิ่นตีนจก หาดเสี้ยว

ผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวพวนบ้านหาดเสี้ยว ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย นิยมต่อหัวซิ่นสองชั้นด้วยผ้าพื้นสีแดงและขาวตัวซิ่นทอลวดลายขวาง ลำตัวตีนซิ่นนิยมทอลายจกด้วยสีสด เช่น สีแดง เหลือง ล้ม เป็นลวดลายไปจนสุดเชิงซิ่นหรือสุดตีนซิ่น

ผ้าซิ่นตีนจก คุบัว

ผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยเชื้อสายไทยยวนตำบลคุบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี นิยมต่อหัวซิ่นด้วยผ้าพื้นสีแดงและสีขาวตัวซิ่นนิยมทอด้วยสีเข้มมีลายเป็นริ้วๆหรือทอยกเป็นลายเล็กๆขวางตัวซิ่น ตีนซิ่นตกแต่งด้วยลายจกจนเกือบสุดตีนซิ่น แล้วคั่นด้วยแนวเล็กๆ

ผ้าซิ่นตีนจก บ้านไร่

ผ้าซิ่นตีนจกของชาวไทยเชื้อสายลาวครั้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี นิยมต่อหัวซิ่นด้วยผ้าพื้นสีขาว หรือไม่ต่อหัวซิ่นตัวซิ่นทอด้วยลวดลายมัดหมี่ตีนซิ่นตกแต่งด้วยลวดลายจกสีสด เช่น เหลือง แดง ล้ม ต่อจากลายจกลงไปทอเป็นพื้นสีแดงเป็นแถบไปจนเกือบสุดตีนหรือเชิงแล้วทอสลับด้วยสีเหลืองเป็นแนวเล็กๆ ขวางเชิงซิ่น

ผ้าทอทองแสนชั้น

จังหวัดอุตรดิตถ์มีลักษณะการทอผ้าหลากหลาย สามารถแบ่งแหล่งการทอผ้าตามลักษณะเฉพาะของผ้าพื้นเมืองดังนี้

- ❖ **ผ้าทอมัดหมี่** ซึ่งผ้าทอมัดหมี่นี้ในจังหวัดอุตรดิตถ์แหล่งผลิตอยู่ที่ บ้านนาขุม ตำบลนาขุม อำเภอบ้านโคก และ บ้านท่าโพธิ์ อำเภอน้ำปาด
- ❖ **ผ้าทอแบบจก** นั้นเป็นที่นิยมทอมากในจังหวัดอุตรดิตถ์และยังเป็นสินค้าที่เป็นที่ต้องการเป็นอย่างมาก ดังนั้นในจังหวัดอุตรดิตถ์จึงมีหลายอำเภอที่ทอผ้าทอแบบจก ก็มีทออยู่ที่ บ้านเนินชัย บ้านน้ำลอก ตำบลป่อทอง อำเภอทองแสน , บ้านไชยมงคล บ้านน้ำอ่าง ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน , ตำบลไชยชุมพล ตำบลศรีพนมมาศ อำเภอลับแล , อำเภอท่าปลาแหล่งผลิตอยู่ที่ วัดตีนดอยในตำบลหาดลำา ตำบลท่าปลา, อำเภอน้ำปาดแหล่งผลิตอยู่ที่ ตำบลเด่นเหล็ก บ้านท่าโพธิ์ บ้านต้นม่วง, อำเภอปากท่าแหล่งผลิตอยู่ที่ ตำบลปากท่า ตำบลบ้านเลี้ยว บ้านนกกตอง บ้านเลี้ยว, อำเภอบ้านโคกแหล่งผลิตอยู่ที่ บ้านนาขุม บ้านห้วยไคร้ในตำบลนาขุม ตำบลม่วงเจ็ดต้น
- ❖ **ผ้าทอแบบขิด** นั้นก็จะมีแหล่งผลิตอยู่ที่เดิวนั้นก็คือ หมู่บ้านไชยมงคล ตำบลไชยมงคล อำเภอตรอน

ลวดลายผ้าทอทองแสนชั้น

ลวดลายผ้าทอของอำเภอทองแสนชั้นส่วนใหญ่ จะได้มาจากสภาพแวดล้อมและธรรมชาติที่เป็นอยู่ของชุมชน อาทิ ลวดลายโบราณที่ทำตามวัสดุต่าง ๆ สำหรับในปัจจุบัน ลวดลายต่าง ๆ ได้มีการพัฒนา และมีการประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ลวดลายผ้าทอที่กลุ่มผ้าทอบ้านเนินชัย หมู่ 10 ได้คิดค้นและได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษต่างอำเภอมี่ด้วยกันหลายลาย ดังต่อไปนี้

ลายหงส์เครือใหญ่

ประวัติ ลายนี้เป็นลายดั้งเดิมของกลุ่มไทยวน ลายหงส์เครือใหญ่และลายน้ำอ่าง (ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวเนินชัย) เป็นลายเดียวกัน แต่มีชื่อเรียกด้วยกัน สองชื่อ รูปแบบของลายหลักและลายประกอบหน้าจะได้รูปแบบลวดลายมาจากลายกลุ่มไทยวน ตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอนและได้นำมาปรับปรุงรูปแบบ เป็นแบบฉบับของตนเอง ตั้งแต่คงรูปแบบของลายหลักไว้ เพื่อเป็นการให้ทราบแหล่งที่มาของลวดลายไว้ ช่างทออำเภอลับแล จึงได้กำหนดชื่อลายว่า “ลายน้ำอ่าง” และในส่วนหลักมีหงส์คู่สองตัวใหญ่และสองตัวเล็กจึงรวมเรียกว่า “หงส์เครือใหญ่” แทน “ลายน้ำอ่าง” หรือเรียกลายน้ำอ่างแทนลายหงส์เครือใหญ่ใช้สำหรับจกเป็นตีนชิ้นต่อกับตัวชิ้น นิยมต่อกับชิ้นมุกเท่านั้น ในปัจจุบันมีการใช้ตีนชิ้นลายหงส์เครือใหญ่ต่อเข้ากับตัวชิ้นชนิดต่างๆได้เช่น ชิ้นลายก่านขอหรือ ชิ้นมุกโดดตามแบบชิ้น ของตำบลน้ำอ่าง อำเภอตรอน จังหวัด อุตรดิตถ์

ผู้คิดค้นลายผ้า นางสาวกัญญารัตน์ ปังประเสริฐกุล

ลายหงส์ผสมนกน้อยและดอกแก้ว

ลักษณะพิเศษ

ลายหงส์จะคล้ายนกสองตัวหันหน้าเข้าหากัน ลายนกน้อยจะคล้ายตัว S มีตัวเดียว ลายดอกแก้ว จะเหมือนดอกแก้วที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งในงานต่างๆ เช่นงานบุญ งานบวช ขึ้นบ้านใหม่

ราคาของผ้า 3000 บาท/ 1 ผืน

ระยะเวลาในการทอ 3 เดือน/ 1 ผืน

ลายหงส์ผสมดอกขจร

ความหมาย สาเหตุที่ตั้งชื่อลายขจรดอกขจรเพราะในลายจะเป็นขจรในดอกที่เป็นลายขจรล้อมรอบดอกขจร ที่อยู่ตามท้องไร่ท้องนา

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งในงานต่างๆ เช่นงานบุญ งานบวช ขึ้นบ้านใหม่

ราคาของผ้า 3000 บาท/ 1 ผืน

ระยะเวลาในการทอ 3 เดือน/ 1 ผืน

ลายขอกระเบื้อง

ลักษณะพิเศษ มี 4 มุม คล้ายกับ
กระเบื้อง

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งในงาน
ต่างๆ เช่นงานบุญ งานบวช ขึ้นบ้าน
ใหม่

ราคาของผ้า 3000 บาท/ 1 ผืน

ระยะเวลาในการทอ 3 เดือน/ 1 ผืน

ลายคลุมถม

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งในงานต่างๆ เช่นงานบุญ งานบวช ขึ้นบ้านใหม่

ราคาของผ้า 3000 บาท/ 1 ผืน

ระยะเวลาในการทอ 3 เดือน/ 1 ผืน

ลายขุมกบ

ลักษณะพิเศษ เหมือนกับที่ปักอาศัย

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งในงานต่างๆ เช่นงานบุญ งานบวช ขึ้นบ้านใหม่

ราคาของผ้า 3000 บาท/ 1 ผืน

ระยะเวลาในการทอ 3 เดือน/ 1 ผืน

ลายดอกผักแว่น

ลายดอกผักแว่นนี้เนื่องจากผักแว่นเป็นพืชที่อยู่ตามชายฝั่งของลำน้ำห้วย หนอง คลอง บึง เพราะผักแว่นเกิดง่าย ผักแว่นนี้เป็นพืชที่ชาวบ้านได้สัมผัสอยู่ทุกวันจึงเกิดความคิดที่จะสร้างงานทางด้านลายของผ้าจึงได้นำเอาดอกผักแว่นหรือผักแว่น

นั้นมาเป็นลวดลายของผ้าทอโดยการนำผ้ามามัดหมี่และผ้าขิดได้ทั้งนี้เพราะลักษณะของดอกผักแว่นเป็นดอกเล็ก ๆ สวยงาม โดยผู้ที่ทำผ้าทอนั้นเชื่อว่าถ้าใครทำผ้าทอลายผักแว่นได้สำเร็จจะเป็นคนที่มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อมีความประณีตละเอียดอ่อนเพราะผักแว่นเกิดเป็นกลุ่มและโตเร็วคนในสมัยโบราณจึงเปรียบเทียบกับนิสัยใจคอคนจากการทอผ้า

ถุงย่าม

การใช้สอย ถุงย่ามที่ใช้ประโยชน์มากมาย เช่น เวลาจะเดินทางก็ใช้ใส่เสื้อผ้า เหมาะสำหรับชาวไร่ชาวนาจะไปไร่นาก็ใช้ใส่อาหาร กระติบข้าว เพราะย่ามจะ สะดวกในการถือ เราต้องระมัดระวังใส่ป่าจึงนับว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยมานาน

ราคาของผ้า 120 บาท / 1 ชิ้น

ระยะเวลาในการทอ 1 วัน / 1 ชิ้น

ผ้าขาวม้า

การใช้สอย เป็นผ้าสำหรับผู้ชายใช้นุ่งแบบลำลอง ความกว้างจึงเท่ากับระยะจากเอวถึงกลางหน้าแข้ง ความยาวเท่ากับระยะพันรอบตัวแล้วเหลือเศษอีกเล็กน้อย โดยมากทอเป็นลายตารางเล็กๆ นิยมใช้ด้ายหลายสี อย่างไรก็ตาม ผ้าสีเดียว ที่มีขนาดเท่ากับผ้าขาวม้าลายตารางหมากรุกแบบนี้ หากนำมาใช้นุ่งสำหรับผู้ชาย ก็นิยมเรียกผ้าขาวม้าเช่นกัน

ลักษณะพิเศษ เป็นลายคล้ายตารางหมากรุก

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม ใช้นุ่งอาบน้ำ โปกศรีษะกันแดด ผูกทำเปล

ราคาของผ้า 120 บาท / 1 ชิ้น

ระยะเวลาในการทอ 1 วัน / 1 ชิ้น

ผ้าพื้น

ประวัติ ผ้าทอเป็นผ้าพื้นเมืองประเภทหนึ่งที่นิยมกันมาก เนื่องจากเป็นผ้าที่มีความคงทนอายุการใช้งานนาน รวมทั้งมีความสวยงาม ความแวววาวของเนื้อผ้าทอ ผ้าทอนอกจากจะเป็นสินค้าสำคัญแล้ว ยังมีบทบาททางสังคมทางสังคมจะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงสถานะและสถานภาพทางสังคมได้อีกด้วย ผ้าทอที่มีชื่อของไทยได้มาจากภาคเหนือ และภาคอีสาน เนื่องจากมีคุณภาพดี และสีสันทนอดทน แปรลกตา ปัจจุบันนี้ผ้าทอได้พัฒนาจากการผลิตในครัวเรือนไปเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม ที่มีแหล่งผลิตทั่วประเทศ ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตผ้าทอ และผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีมีชื่อเสียง

ลักษณะพิเศษ ผ้าถุงที่ทอด้วยด้ายมีสีใดสีหนึ่งเป็นพื้น ไม่มี ดอกไม่มีลาย เป็นผ้าเรียบๆ ใช้ไหมเส้นพุ่งและไหมยืน เช่น ไหมพุ่งสีเขียว ไหมเส้นยืนสีทอง

วัฒนธรรมการนุ่งห่ม นิยมนำไปตัดเสื้อ ใช้เป็นผ้าถุงผ้าสไบ มีลักษณะคล้ายผ้าขาวม้า ใช้พาดบ่าในงานบวช งานบุญ และงานรื่นเริง
ผ้าโสร่ง ผ้าสำหรับผู้ชาย ใส่ไปในงานพิธี และเป็นผ้าไหว้พ่อ – แม่ ของเจ้าบ่าว
เจ้าสาวผ้าถุง ใช้ถุงอยู่กับบ้าน ใช้ในงานพิธี ใช้เป็นผ้าไหว้ในงานแต่งงาน ได้แก่
ผ้าพื้นผ้าเก็บใช้สำหรับพาดบ่า ไปวัด หรืองานพิธีต่างๆ

วัตถุดิบและส่วนประกอบ ด้ายสำเร็จรูปที่ย้อมสีแล้วโดยสั่งจากร้านค้าใน
จังหวัดอุดรดิษฐ์ อุปกรณ์สำหรับการทอผ้า ได้แก่ ฝีม กี่ กระสวย ฯลฯ

ราคาของผ้า 120 บาท / 1 ซีน

ระยะเวลาในการทอ 1 วัน / 1 ซีน

ลายดอกแก้ว

ลักษณะพิเศษ ลายดอกแก้วจะเหมือนดอกแก้วที่มีอยู่ในหมู่บ้าน มักใช้
ทอประกอบควบคู่กับลายผ้าชนิดอื่นๆ

ลายขอกระเบื้อง

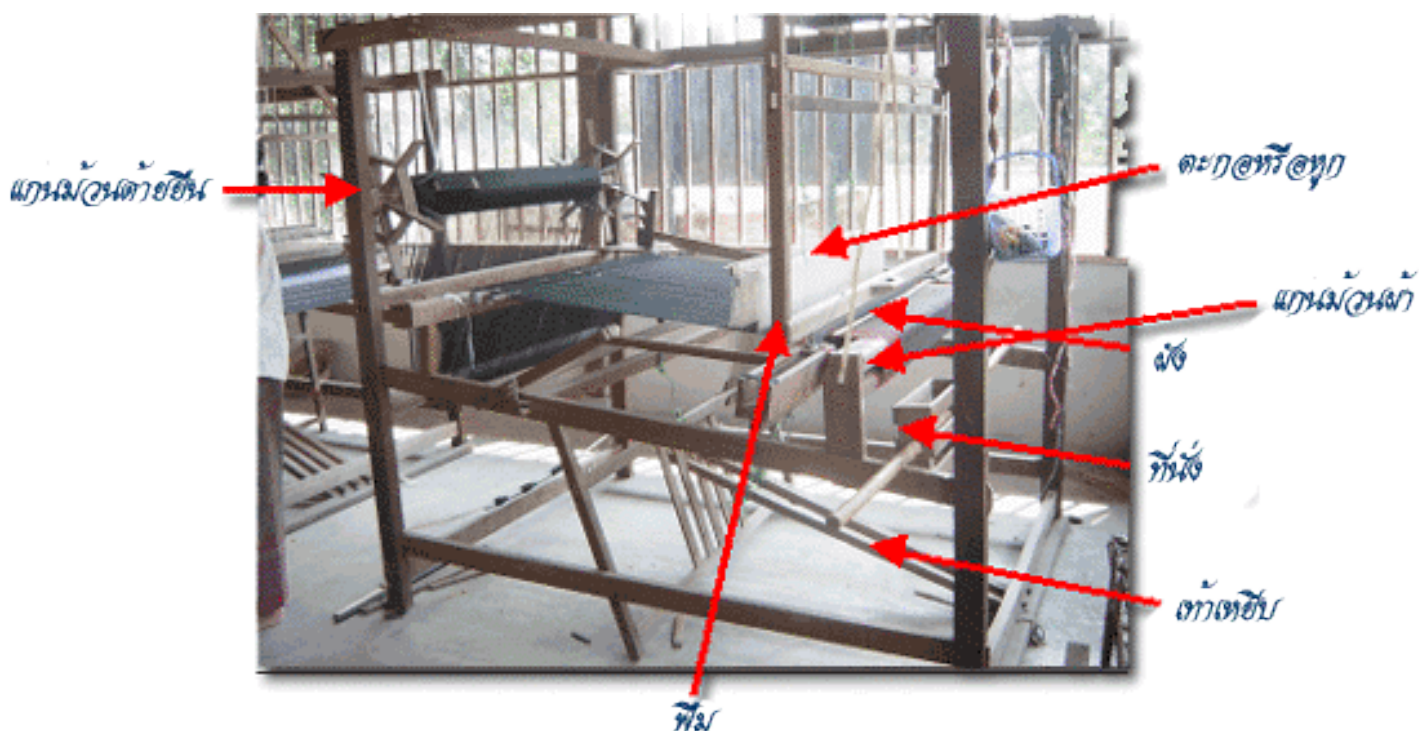
ลายขอกระเบื้อง

ลักษณะพิเศษ มี 4 มุม คล้ายกับกระเบื้อง

เครื่องมือ อุปกรณ์และวัสดุในการทอผ้า

เครื่องมือที่สำคัญใช้ในการทอผ้า เรียกว่า กี่ทอผ้าหรือหูก เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าที่พบโดยทั่วไป มี 2 ชนิด คือ กี่ตั้งและกี่กระตุก ซึ่งประกอบด้วย กระจสวย หลอดด้าย ไม้เหยียบหูก ไม้หาบหูก ไนสำหรับปั่นหลอด กงสำหรับใส่ใจด้าย ฝีม ผังสำหรับดึงผ้า ส่วนหลักในการทอผ้าใหม่ คือใช้หลักของการขัดกันของเส้นไหม ที่เรียกว่า เส้นยืนและเส้นพุ่ง

1. **กี่ยี่ทอผ้า** เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญยิ่งอีกอันหนึ่ง ลักษณะของกี่ยี่ จะมีโครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม ประกอบด้วยเสาหลัก 4 เสา มีไม้ยึดติดกัน เป็นแบบดั้งเดิมที่ใช้มาในอดีตและปัจจุบันยังนิยมใช้อยู่ เพราะกี่ยี่ชนิดนี้ใช้ทอผ้าที่มีลวดลายต่างๆ ได้ดีกว่าชนิดอื่นๆ กี่กระตุกเป็นกี่ยี่แบบใหม่ที่ได้วิวัฒนาการให้มีคุณภาพในการทอรวดเร็วยิ่งขึ้น

2. **กระสวยหรือก้านกล้วย** ทำจากไม้เนื้อแข็ง ยาวประมาณ 1 ฟุต หัวหน้าทำยเรียบวอน ตรงกลางเป็นรางสำหรับใส่หลอดด้ายทางต่ำ (เส้นพุ่ง) เป็นเครื่องมือที่บรรจุหลอดไหมเส้นพุ่ง เพื่อนำเส้นไหมไปขัดกับเส้นไหมยืน เดิมมักจะทำด้วยไม้แต่ปัจจุบันมีทั้งทำด้วยไม้และพลาสติก

กระสวย

3. **หลอดด้าย** นิยมทำจากเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง เรียกว่า เครือไส้ตัน เครือไส้ตันนี้จะมีรูกลวงตลอด ตัดเป็นท่อนๆ ท่อนละประมาณ 3 นิ้ว อาจจะใช้ไม้อย่างอื่นก็ได้ที่มีรูตรงกลาง เช่น ลำปอกแก้ว เพื่อใช้ไม้สอดยึดติดกับกระสวย ไม้นี้เรียกว่า ไม้ขอหลอด

ไม้ขอหลอดที่ใช้พันหลอดด้าย

4. **ไม้เหยียบบहुก** เป็นไม้กลมๆ ยาวประมาณ 1.50 - 2.00 เมตร สำหรับสอดกับเชือกที่ผูกโยง จากด้านล่างของเขาลงมาทำเป็นห่วงไว้เมื่อจะให้เขาขึ้น - ลง ในกรณีเปลี่ยนสีของเส้นไหมก็เหยียบไม้นี้ ไม้เหยียบบहुก จะมีจำนวนเท่ากับจำนวนของพืมนั้นๆ

ไม้เหยียบบहुก

5. **ไม้หาบหูก** เป็นไม้ที่สอดร้อยกับเชือกที่ผูกเขาด้านบน เพื่อให้หูกยึดติดกับก็ไม้หาบหูกจะมีอันเดียวไม่ว่าจะใช้พืมที่มี 2 เข่า, 3 เข่า หรือ 4 เข่า

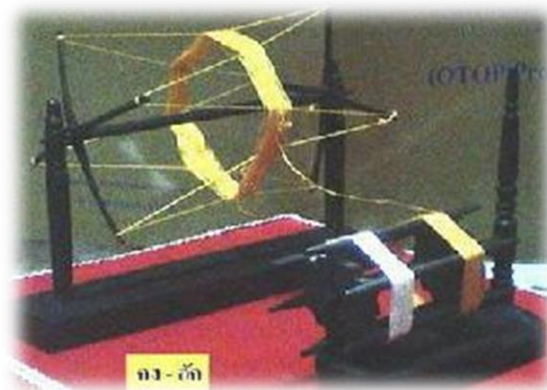
ไม้หาบหูกใช้พืม 2 เข่า

6. **พื้ม** เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับทอผ้า มีตัวพื้มที่ทำจากไม้ เนื้อแข็ง เป็นกรอบสี่เหลี่ยม มีฟันซี่เล็ก ๆ เรียงกัน เป็นตัวยึดอยู่กลางและระยะห่างของฟันเป็นที่ใช้สำหรับสอดเส้นไหมผ่าน ความกว้างของพื้ม

ประมาณ 5 - 6 เซนติเมตร ส่วนความยาวของพื้มคือความกว้างของผืนผ้า ในการใช้พื้มเนื่องจากการทอครั้งต่อไปจะต้องเหลือเส้นไหมที่ทอครั้งก่อนไว้ เพื่อนำมาผูกกับเส้นไหมที่ต้องการทอครั้งต่อไปโดยไม่ให้เส้นไหมจากการทอครั้งก่อนหลุดออกจากพื้ม ไม่เช่นนั้นจะต้องนำเส้นไหมมาสอดผ่านฟันของใหม่ ซึ่งจะต้องใช้เวลานานมาก

7. **กงกับอ๊ก** กงเป็นเครื่องมือสำหรับใส่ไหมที่เป็นปอย (ใย) แล้วนำไปกรอใส่ใน ส่วน **อ๊ก** ใช้คู่กับกงจะรับเส้นไหมจากกงมาใส่ไว้ใน

8. **หลา, ไน** หรือเครื่องกรอหลอด

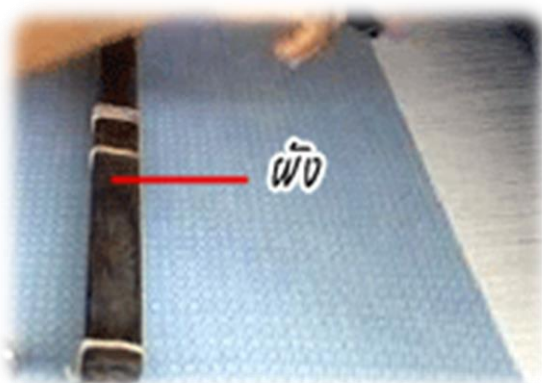
9. **ฮัง** (ที่เสียบหลอด) เป็นที่เก็บหลอดกรอไหม

10. **ตะกอล** ทำจากเส้นด้ายป่าน ที่มีความแข็งแรง เหนียวแน่น ทำหน้าที่ยกเส้นไหมให้ขึ้นลง

11. **ผัง** ใช้สำหรับตึงริมผ้าให้เสมอกัน มีลักษณะเป็นไม้ยาวเท่ากับความกว้างของผ้า

12. กรรไกร ใช้สำหรับตัดตกแต่งผ้าไหม

13. เส้นไหมแท้

14. เส้นไหมประดิษฐ์ (ไหมเทียม)

15. ผ้าย

ขั้นตอนการทอผ้า

1. การกรอด้ายเป็นขั้นตอนแรกของการทอผ้า ก่อนอื่นต้องเตรียมด้ายหรือไหมประดิษฐ์ที่ยังไม่ได้ม้วนใส่ในหลอดและกระสวย โดยนำด้ายประดิษฐ์มาคล้องใส่ในอุปกรณ์การปั่นด้าย เพื่อด้ายจะได้ม้วนออกมาใส่ในหลอดและกระสวย ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ กรอด้ายเข้ากระสวยเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่ง โดยการใช้อุปกรณ์ในการควมเป็นตัวในการปั่นด้ายหลังจากนั้นจึงควมด้าย ควมด้ายใส่หลอดจนหมด

วิธีการกรอด้ายใส่หลอด

2. การตั้งหลอดด้ายเมื่อผ่านขั้นตอนการกรอด้ายแล้วก็ทำการตั้งหลอดใส่เพียงขอนำด้ายสีที่ต้องการทอมาใส่ในเพียงขอ เมื่อตั้งหลอดเสร็จเรียบร้อยก็จะเข้าสู่ขั้นตอนการจูงต่อไป

ด้ายที่ผ่านการกรอใส่หลอดแล้ว

3. การจูงนั้นต้องทำการโคนใส่เพียงขอหรือการจูงด้าย เพื่อให้ได้ความยาวและขนาดของ ความกว้างของด้ายตามที่เราต้องการ

4. การจูงเมื่อตั้งหลอดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็เข้าสู่ขั้นตอนของการจูงด้าย การแห่ปั่นหวีเมื่อผ่านขั้นตอนการจูงมาแล้ว ก็จะนำด้ายที่ละเส้นมาแห่ลงตามช่องปั่นหวี

5. เมื่อผ่านขั้นตอนการแห่พันหรีแล้ว ก็จะถึงการหรีเพื่อเก็บเส้นด้าย เรียงเส้นด้ายเรียงลายให้สวยงาม เริ่มการทอโดยกดเครื่องแยกหมู่ตะกอลเส้นด้ายยืนชุดที่ 1 จะถูกแยก ออกและเกิดช่องว่าง สอดกระสวยด้ายพุ่งผ่าน สลับตะกอลชุดที่ 1 ยกตะกอลชุดที่ 2 สอดกระสวยด้ายพุ่งกลับ ทำสลับกันไปเรื่อย ๆ การกระทบพันหรี (เป็ม) เมื่อสอดกระสวยด้ายพุ่งกลับก็จะกระทบ พันหรี เพื่อให้ด้ายพุ่งแน่นหนาติดกันได้เนื้อผ้าที่แน่นหนา

6. หลังจากนั้นก็ทอและระหว่างการทอนั้นต้องใช้ขนหมูทาด้วยน้ำมันจัดแต่งทรงผมหรือน้ำมันมะกอกเพื่อไม่ให้ด้ายนั้นพันกันการทอนั้นต้องทำผ้าพื้นก่อน แล้วจึงนำมายกดอกยกลายลงบนลายผ้าทอ การเก็บหรือม้วนผ้า เมื่อทอผ้าได้พอประมาณหนึ่งแล้วก็จะม้วนเก็บใน แกนม้วนผ้า โดยผ่อนแกนด้ายยืนให้คลายออกและปรับความตึงหย่อนใหม่ ให้พอเหมาะ
7. การนำผ้าออกจากก็เมื่อทำการทอเสร็จแล้วก็จะได้ผ้าม้วนใหญ่ จากนั้นเรานำม้วนผ้าออกจากก็ ทำการคลี่ผ้าออกจากม้วน เพื่อที่จะได้ตัดแบ่งเป็นผืนต่อไป

บรรณานุกรม

แหล่งข้อมูล

<http://164.115.23.30/CDDReport/rpProductInfo.aspx?id=5309000011231>

<http://www.krujongrak.com/uthaiwisdom/cokmoh/hispah.htm>

<http://www.openbase.in.th/node/5424>

<http://app1.bedo.or.th/fabric/FabricInfo.aspx?id=7>

<http://www.silkthailand.com/articles/article12.htm>

<http://www.thaitambon.com/Standard/Fabrics.htm>

<http://www.utdid.com/utdid1/html/0000036.html>

<http://th.wikipedia.org/wiki/>

<http://province.m-culture.go.th/uttaradit/tongsankun-pawad.html>

<http://souvenirbuu.wordpress.com>

ขอขอบคุณข้อมูลจาก

ที่ว่าการอำเภอทองแสนขัน ฝ่ายพัฒนาชุมชน

ผู้ให้สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มผ้าทอ

นางบุญเที่ยง สีมาอึ้ง

นางจันทร์ดี ชายสี

นางชิต มงคล

นางช้อน ยาท้วม

นางครอน วงษ์โสภา

โครงการจิตอาสาสืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้น

สืบสานภูมิปัญญาผ้าทอทองแสนชั้น

จัดทำโดยนักเรียนในโครงการจิตอาสาสืบสานผ้าทอทองแสนชั้น
โรงเรียนทองแสนชั้นวิทยา จังหวัดอุดรธานี

